

23552

Osdravlenju te Pluzhnize

s' sheleşnato solno kiflostjo;

Vun-Dan od Jgnaz-Josepha Pefsina
Osdravlivza, inu sa vñe postavlen'ga
Profesorja v' zesarfkim krajlevim
shivin-osdravlivhi na Dunaji.

Is Nemfkiga na krajnfko prestavljen
o d
Blasha Kumerdeija zef. krail. Kom-
mifsarja v' Lublanski krafi.

K' pridu vsakiteriga Krajnza na sviclobo dan
O d
Gospoda Baron Daniela od Wolkenšperg
v' Ponovizhu.

V' LUBLANI, 1804.

23 552

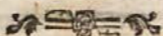
23552

FFL 29/1962

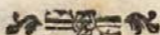
Te k' osdravlenju te pluzhnize, al shivinske kuge na pluzbah s' folno kisloto, katere sheleso v' sebi jimà, na vezh krajih koker v' Vösendorf, Sarasdorf, Manersdorf V. U. W. W. v' Engelhardstätten, Lasser V. U. M. B. inu v' Gutty na Ogerfkim naprej vsete vezh fort poskushne inu sraven sturjene samerkvanja so ne le famo fkasale, de leto snajdenje *) je grosovitnu

*) G. Professor Reich je, zhe ne pervizh, vunder s' veliko modrostjo, nuzanje mineralskih kislote v' osdravljeni zhlovek, inu sizer per vsih merselnizih bolesen bres vsigà vuvsetka, inu ograde hvalil, inu svetoval. Skus njegovo hvalo povsdignen sim jest sazhel v' shivinski arzniji toku dobro per kojnih, koker per govèdini vezhkrat poskushne narediti, katere so mene tudi podvuzhile, de G. Reich je sizer svoji vstavi k' dobroti mozh od kislote prevezh savupal, de pak vunder, slasti s' shelesnate, inu s' kuhensko foljo rasstavlene folne kislote tudi v' shivinski kugi pod v' letih bukvizah naprej-postavljenih perstavkih nuzane je ena grosna arznija, katere je vezh koker vse druge. Kar zhes to sizer G. Reich v' svojih terdnih, inu vejistnih navukih sa kmèta 8. Nürnberg 1797, kateri so brati vredni, na plati 84 od kislote pravi, se sdi, le memu gredózh govori, bres de bi bil njih mozh dalej skusil.

vitnu pridno, ampak tudi poterdile, koker se je tam nuzala, aku felih she pobolshat sna, she sdej vfaki dosdej posnani inu fvetvani vishi naprej stoj, inu de fe s' to ta fkodliva inu smertna shivinfka kuga, katëra fizër sploh fkorej vselej zhes tri dele te bolne shivine pomori, s' eno veliku majnfhi sgubo sna odverniti, inu vëntati, aku 1) dosti sgodej, inu sfizer nar bolje kmalo, koker hitro se bolesen samerka, al vun - vdari, al faj per fredite bolesni 2) po tukej naprej pifani vishi 3) ena mozhna, saparna, inu sra-ven shelesnata solna kifloft, fe nuza.

Kir se vidi, de ta ludëm od vezh koker od ene strani filnu fhkodliva bolesen, taku dobro sa to, kir se hitro, inu nategama nalëse, koker tudi sa to, kir se toku hitro koker bi s' ozhmi trenil, rasnefe, inu malo kedëj, nar mejn pak per kmetih skus lastne postave fe pusti nasaj dërshati, inu satorej she vfaku lejtü njih veliko pomori; eniga fromaka na enkrat doli dëne, eniga bogätiga inu pametniga pak od shivine dërshanja ostrafhi, inu tedej vfakiga, aku ga lih ne sadëne, s' hudo lëtino, pomankanjam mesä, inu maffa, inu s' dragino vfigä shivesha koker s' gotovo bollezhino shuga, taku bi resnizhno en grosni dobizhik bil; aku bi skus eno pravo visho
to

se dobru sturiti snalo; kar vezhkrat nemózh, she vezh pak nemarnost sa politih postavé, inu sa te vun-dane sapovdi fkasí.

Naj bo koker ozhe, vrędno je se po sapovdi, koker je she vezhkrat, saduizh pak skus okoli-povelje flavniga spod-Oesterreichiska vladanja od 30 Kimovza 1800, vun-dana, dersháti; vunder pak ozhmo v' tih malih platelzhnih, le tojsto vsakimu k' pridu ozhitno sturiti, kar je naf ta ne dalna skufhna zhes ventuvanje te pluzhnize vuzhla, inu skus letó sturíla, de se mujamo, po shelji vsih lidí k' obdershanju híshniga gospodinstva, tudi od te platí eno branbo jimęti, de mormó to hudo te bolesni odgnáti. Kar se svúnej tega zhes sazhetik, lastnost, urshahe, ras-trosenje, hudobnosti, inu vsajenje te shivínske kuge vędit, al snat more, se najde v' teh dobro obdelanih samerkih zhes Bolesen kushne shivine od J. R. Mezler. Ulm 1798.

§. I.

Te v' poprej popisanih krajih v' kosa-perfski, Listognoji, inu Grudni 1800, inu v' ravno tajistih mezskih 1801. naprej-vseęte inu v' letimo obdelanju sa dno poloshène skufhne so blę toku dobre, de,
kir

kir je kuga te bolesni nar bol okrog sebe
 sejala, vezh koker ta peti dejl bres ras-
 lozhka nase vsatih bolnih shivín, so bile
 od smerti rešene. Naj se le ta na sad-
 nizh perdjan bolni Protokol od Engelhard-
 stätten, koker ga je Dr. Schmid medikus
 per zefarske shlahte grešhíni Eckardsau
 na tanko pelal, inu G. krajs-physikus
 Wejland na sproti dershal, inu spodni
 Oesterreichih vládanju timu vikšhi gre-
 fhinskimu pelanju zefarskih grešhín koker
 ena nar resnizhnishí rezh je naprej po-
 loshen bil; koker tudi od grešhíne Man-
 nersdorf.

De je pak to toku dobro, inu ozhit-
 no zhes vse vupanje dobro vun padlo,
 tedej nobenimu drugimu perpifati je, ko-
 ker leti vishi sa osdravlati, fkashe po eni
 plati to taku veliko zerkanje te samu se-
 bi pufhène, al po eni drugi vishi obrav-
 nane shivíne, po ti drugi plati to sa sa-
 zhudíti hitro pobolshanje inu skori vselej
 v' dveh ali treh dnévih sturjeno osdravlenje
 teh pervih. Samo tejlste, katere so bile
 v' ti nar vikšhi stopni, belso kir je to
 ofkruneno oferzhje she ognileno bilo, inu
 v' osdravlenje dane bile, slasti visoku
 breje krave, niso se mogle oteti.

§. 2.

Terdnost, inu varnost letę vishe osdravlenja visi od hitrejši, al posnejši nuzanja; tedej zelo veliko na to pride: 1) de se dobro sposná, al shivina je saref od bolesni sadęta; inu odkrunena, 2) al je bolešen she vun-vdarila, to je: nje gvishni sazhetik, 3) nje fredno stopinę, inu 4) sadnizh nje nar vikšhi visokost prov vęditi, inu per sazhetki kmalo se pomujati to bolešen otęti.

§. 3.

Koku dolgo bolešen terpi, ni na eno gvishno shtivilo d i smerjeno. Od nalęsenja noter do ozhitniga vun-vdarjenja prejidejo po navadi shtiri, pet, do shtest dni, koker skufhne per v'pelzanji skashejo: inu zhe v' zhasih do shtirinajst, inu sedemnajst dni pretekó, ti ku se to sa tega voljo godi, kir vezhkrat bolešen, de si ravno v' shivini tezhí, savol majhenih pervih pertiskov ne sposnanu ostane. G. Doctor Schmid v' Ekardzau kateri je od G. Hofrath v. Holzmeister, zefarškiga krajleviga vikški Directorja zefarških greshin povelje dobil, sravem kravam pervizh gnoj od kos vladiti, inu po tem kir so kose prestale, med te bolne v' Engel.

Engelhardtstätten djati, de bi se svédilo; al bi one skus to morebiti tudi pred kuge mogle obvaruvane biti, pravi: de per dvéh braveh, katere je on sa to skufhno sbral, one, potem kir so she kose frézno prestale, inu potlej v' navarnost te kuge isdane bile, zelih sedemnajst dni bolesen so toku malu, inu hudu jiméle, de bi jih bil eden sa zelo sdrave dershal; al ta osemnajsti dan se je kuga per obéh toku možno pokasala, de je on zerknenje, inu nemogozhnu obdersanje kmalu naprej vidil. Letá pergodek tedej sraven tudi skashe, de kravje kose pred kugo ne obvariejo: *) de tudi, slasti per kmétih, kateri letó le sploh prevdarjajo, ta sadni narhufhi pozhetik, kir je she v' sé sabstojn, k' veliki fhkodi te shivine, inu k' framoti tega svetvaniga ventuvanja se she le sa bolesen dershi, ravnu koker' de bi she le vun - vdarila, al se pozheła. Misel. de letá kuga v' enim dnevi, ja v' zhafu od nekej ur shivno popadsti, inu vmorilj sna, je urshah, de se ludje toku premótijo.

§. 4.

*) De se jima (pishe Doctar Shmid) dalej s' kravji-mi kosami per govédini skushna delati: to nefrezhna skushna poprej nepusti, savol jest nerad to povelje tega vikshiga Direkziona zefarsaih greshin v' nemas pustim.

§. 4.

Te perve snaminja, de en brav (se saštopi v' enim shę kushnim kraji) bolesen shę v' febi jimá, inu bolesen shę ie perbli-shje, so kafhel, inu vodene mokre ozhi, inu nos. Vzhasih se tudi samerka, de en taki brav per nekater' klaji mejn, per nekateri pak vezh koker sizer, rad je, vunder pak she po navadi preshvekije, inu popolnoma se vidi: tudi, de ene smosne krave en dan mejn, ta drugi pak supet vezh mleka dajo. Leto v'zhasih le dva dni, v'zhasih pak tudi deset, in shtirinajst dni terpi, inu to je nar bol sa osdravit.

§. 5.

De je bolesen pak shę ozhitno vundarila, kashejo leti pergodki: en shalofen, inu toku rekozh, koker samaknen stan, en len, inu teski hod tiga brava; per kravah doli-jemanje mleka, solzne ozhi, pogosti kafhel, glavo - tresenje, inkripanje s' sobmi, gostejshi treplanje ferzá inu shil (katęro pozhasi doli-jemle, eno pozhasnisthi pot te bolesni pomęni, inu vezhi vupanje k' sdravju da, aku pak vunvun hitrejshi postaja, veliko filo inu nevarnost kashe) po tem sdej mras sdej vrozhina, vzkasih tudi s' tresenjam, inu
s'

s' potenjam na zelim shivoti vkup, slasti na rogeh, vshefih, na nosi inu shnablih: nakar pak se posebnu gledat more, je preshvekvanje, kateru je sdej veliko pozhafnishi, al zelo vun-ostane, de si ravno she vunvun rad je.

§. 6.

Leti pergodki, aku se ravno sa majhine dershe, vezhkrat le en zelo kratik zhaf terpe, tedej od poslov kateri to ne poznajo, inu v' nemar pustje, se lohka nevidijo, inu she le takrat samerkajo, inu povedo, kader oni she v' ti nevarni sorti te druge stopnje vun-pokashejo. Zhe kmjetji ozhjo, de nahha visha tiga osdravljanje, dobru sturi, morjo poprej to shkodljivo misel dol-djati, de shivina she le tak at bolna biti sazhne, kader ji she vsa klaja, pjazha ne dishi. Zhe vezh bolesén se pusti rast, inu goti jemát, toku teshi, inu flabishi bo osdarvlenje.

§. 7.

Sredno stopnjo te bolesni kashejo: možna ognusa jedsti, in zelo prejenjati preshvekvati, per tem pak she prezhej dobru piti, mleku prejide, is nosa mokrota, is ozhi bele motne solse tekò, katere se
sper.

sperjemajo: po gosto se doli - vlezhi, sra-
ven pak se stęgat, inu s' drozanjam tega
terbuha sopsti; tefhko gori vstanjat; bole-
zhina na herbti, inu na lakatnizi, toku de
se shivina globoku noter v'tisne, kader eden
s' roko zhes potęgne; kosha tam od lufta
napęta shumi koker pergament al na nje
turi s'tekó, al pod njo en serkovzhni,
podkoshnik se pokashe, mehko pogoftu
od nje vun-dano blato, al shę s' bolezhó
filo gnanje k' drifki; vzhafih bolęsen v'
vrató, inu tefhko posheranje pijazhe; ka-
shel, fhkripanja s' sobmi, tręsenje koker,
v' §. 5. treplanje serza, inu shil do she-
desetkrat, inu sedemdesetkrat v' eni
minuti.

§. 8.

To po navadi le dva dni terpi, inu
zhe si natura shivine k' osdravlenju ne sa-
ma ne pomaga, na kar pak slasti po lęti,
inu jesen pametno ni zhakati: al zhe ta
snajdena visha ni kmalo se nuzala; toku
bolęsen k' nar vikshi, inu nar nevarni-
shi stopni pride, v' kateri ta zheterti shelo-
diz inu deveto gobez vezhkrat tudi pluzha,
inu goltanz se prisadeę, inu v' prand pa-
dejo, inu reshenje tiga brava nemogozhe
stureę.

§. 9.

§. 9.

Snaminja letę smertne stopne so: zelo nizh ne piti, ne jesti, karkoli bodi; ru- meno - gnojni tok is shę vpadenih ozhi, inu nofa, gobez se zedi; kader stoji, toku brav je- zhi, kader leshi pak enu sadufhlivo sopenje, inu savol velike flabosti komej gori - vsta- ne, al pak s' filo, skus eno možno sno- trejno bolezhino permorana gori - fkozhi, al se doli - vershe; blato je kervavo, mo- zhno smerdi, stifhanjam od nje gre, inu ritnek vun - stoji. serze, inu shile zelo od ofemdesetkrat, ja devedeset, do stokrat vezhkrat bijejo, vrat jima kerzh, obstoji, al se savije: glava al je naprej - stegnena, al gori - vsdignena na stran; sadnizh, inu koker osnanenje blishne smerti je nos mersel, tudi shnabli, slasti dlasna al zhe- lostne meso, jesik, inu ne drugazhi mogo- zha sapa koker s' sijanam.

§. 10.

Kader se shivina, katęra je na leti bolesni okoli padla, gori de, toku se vselej najde, de ta zheterti shelodiz na svoji sno- trej ni nagerbani koshi je vuf rakoven, al prandik možno rudezh, al sagoreven, al selenoplaukast, leto pred vsm drugim je
ner

ner stanovitnišhi; ta tretji shelodez pak (to je) devetagobiz al ta gosti vamp po navadi rastegnen, inu terd, v' njemu pak je ena rijava, terda koker na pezhi posufhena enimo flanzovtu podobna, med perjam letęga shelodza tizhiozha plašta: od tęga kar (pak vunder ni vselej, kir se vezhkrat notri tudi en zelo mehka, inu kashnata klaja snajde) je leta kushna boleşen jime: po nemihkim Löser - dürre, to je po krajnskım pluzhniza dobila: te tanke vezhkrat, tudi te debele zheva so prifadne inu koker od pogostniga vun - rafhenja, zelo skusi svitlę, jetra skori vselej, na mejsti rijave, so rumenkaste, zelo mehke, inu ras-maslive, sholzni mehür, slasti zhe poprej ni bila ena grisha, je zelo velik, koker en frakelfka, terda ras tęgnen, inu s' seleno - vodnim sholzam napolnen: vezhkrat tudi rakne, al gnojaste pluzha; vezhkrat zel goltanz s'notrej od rakniga otoka podert, al s' penastim shlęmam prevlezen, zelo posherk, njegov sazhetik, inu nosnize so prifadne. Leto preminvanje se pred drugim semkej postavi, de se leto per zerknenih bravih, katerim se je poprej solno kistost noterdala, se ne, koker se saref vezhkrat sgodi, na nje objedno inu ojštro mozh perpifhe, inu de se kuga od drugih shivinskih bolesen sna ras-lozhit.

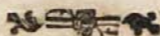
§. II. *idistnyy*

Osdravlenje s' kiflostjo, katëra sheleso v' sebi jima, dokler se kadi, je v' sazhetki te bolesni (§§. 4, inu 5) skotej zelo gvishna, toku de od dvejsset bravov komej eden doli stopi; v' drugi stopni pomaga vezh koker polovizi tih bolnih; al v' tretji stopni je nje mozh negvishna, inu se sna le na morebiti, vunder pak s' sashihranjam svetvati, de od ene druge forte osdravlenja se she mejn vupat samore; vsaki kmet tedej gledaj, de kmalo jiskro pogasne, predem to plemen nevarno, al zelo nemogozhe sturi, Vekshi del se v' rajtanji tih dni te bolesni prerajtajo, inu menjo, de so she le sazheti, kader shivina se she vfo shelo na jed sgubila, takrat skushajo pervizh, kar se jim al samo dobro sdi, al so od kakiga bahazha v' arziji, al od zhednika, al konjederza flishali, inu ozhjo, kader je she vse sabstojn, na sadnizh dana solna kiflost jima na enkrot zhudesha delati, katere le en golfiviz, al en apotnik oblubiti, inu en smotnaviz pogervat more. Od letë smote se ludje nikoli ne morjo dosti svartiti, inu sazhetik te bolesni nikoli dosti perpovedovati, slasti per brejeh kravah, katere le takrat, s' svojim v' maternizi she shivim teleti vred, skus solno kiflost frezhno

zhno preshive. Zhe pa kdo kugo zelo na stopno §. 7 pridti pustí, toku tele v' maternizi mertvo postane, inu more s' veliko mujo, inu oflabenjam te breje krave se prozh odvrezhi; kar je sizer vselej s' nje nevarnostjo svesano, vunder pak k' obdershanju toku potrebno, de bi sizer tele kmalo gniti sazhelo, krava pak na novizh kushna ratała, inu proti smer-ti hitela.

§. 12.

Solna kiflost se more bolni shivini ne prepozhasna inu v' velikim mali, ampak s' prave mero vode s' mėsana notri dati; vunder hudobnost kuge, sila inu stopne silnosti, mozh, velikost, inu' starost te shivine sture toku dobro v'zhasi, koker v' podanim mali en ras-lozhik. Kader je ob mlazhnih bolesnih na spomlat, inu na jesen, boleshen per hitrejshi, al per pozhasnishi, inu bolshi, per mlajshi shivini, per majshim, al vekshim shile-treplanji, toku se sná, k' osdravlenju teh bolnih sploh s' enim majshim mali te arznije s-hajat, inu tudi v' noter-dajanji si vezh zhasa perpustiti, koker v' bolesnih po leti inu jesen, kir letę vse na enkrat konzhajo.

§. 13.

V' gospodnarskim Kalendri na letu 1802. Dunaj per Gallerji, plat 136. §. 6. inu 7. je od mene eno sploh podvuzhenje, koliko se more mal potrebne kiflosti te sa vsako posebno shivino zhes inu zhes postaviti, notri postavleno, tam se tudi najde: Per shivini po desheli spodniga Oesterreicha od sredne mase v' sazhetki, inu sredni stopnji, inu per hudih jesenskih kushnih boleznih se sna na to visho delati:

- 1) Sa eniga teleta, katero fisé, se vsame eden, al dva lota solne kiflosti, se smesha s' dvema, al tremi Firkelni mersle vode, inu letá smesl se po delih od jutra do vezhera, postavim vsako uro en Frakel ti shivini noter vlijé.
- 2) Sa enu letnu tele se od jutra do vezhera osem al desetkrat notri vlijé, vsakokrat $1/2$ lota kiflosti inu $1/2$ Firtel vode, inu to se vsako uro, al vsako pol drugo uro notri da.
- 3) Sa eno dve-letno telo osem, al desetkrat vlti, vsako uro na enkrat en lot kiflosti, inu en Firtel vode.

- 4) Sa tri-shtiri-petletno kravo dvanajst al petnajst vlijakov, vsako uro eden od 1 lot kiflosti, inu 1 Firtel vode.
- 5) Sa starishti krave, inu junze petnajst do dvejset vlijakov, vsako uro eniga od 1 lot kiflosti, inu od 1 Firtel vode.
- 6) Sa pitaniga, inu delovniga vola petnajst do dvejset vlijakov, vsako uro eden od 1 1/2 lot kiflosti, inu 1 Firtel vode.

§. 14.

Leto k' nekolikomu sadershanju sem postavleno shtivilo tih vlijakov, inu sra-ven perdjanih lotov solne kiflosti je zela visha, to sazhetno al saj she ne predelezh pufhenou bolezen osdraviti: vunder je zhes vse terdno naprej-pisano, de vsi ti vlijaki sa gvishno vsi, v' Ednim dnevi od jutra da vezhera, al zhe se je she le po poldan osdravlat sazheo, skus zelo nozh v' en nemer inu bres prejenanja sa to vezh bol flisik se noter dajo, koker ozhitnishi, inu nevarnishi snamina te sredne stopne (§. 7.) se pokashejo, kir po iprizhanji te skufhne, ta presilna mozh te kuge se

B

ne

ne drugazhi, koker s' serzhno, inu ve-
dno brambo, more odgnati.

§. 15.

Kader fo vfi leti vlijaki po rezheni
vishi noter dani, toku se na dalje v'
fhtiri inu dvajset urah nizh drusiga ne
nuza, koker samu pitjè is moke, al od
jèzhmenškiga sdroba, leto se shivini
prov pogosto noter do popolnima fitostj
more naprej dershati; tudi aku leto
ona nozhe sama piti, se ji more noter
v'liti, kir je samerkati, de veliku piti
ji je grosovitno dobro, inu de skorej
nobeden brav; aku po vshiti kiflosti,
veliku piti sazhe, v' ti bolesni konz
ne vsame. Aku na tretji dan se she pre-
zej bolshi kashe, toku tudi ne vezh
arznije ni trèba, inu brav bres de bi
se povernenja bati blo, je is nevarno-
sti, svunej aku bi ena možno breja
krava, katèra je možno bolna bila,
ravno sdej jimèla svrèzhi, inu zhes vaf
sazhetik tiga pobolshanja od kushne
bolesni, sdej savol teshkiga sturjenja,
inu skus to prestano oflabljenje mogla
obstati.

§. 16.

Bolšhe se sposna is shivejšhiga, inu veselkiga poględa, inu obnašhanja, is zhištejšhih inu svitlejšhih ozhi, is povernene shele k' jędi, is lošhiga dihanja, is redkejšhiga leshanja, inu dalšhiga stanja tiga brava: sraven pak skori vselej šhisa terpi, al šhe le vštane, ravno koker bi solna kifloft leto sturila. Zhe se pak šhe per tim samerka, de brav na novizh sazhne preshvekuvat, toku ni vezh zvizlat, de bo skorej popolnoma sdrav.

§. 17.

Ta sa noter - vliti perpravlena, voda ne smę pretopla biti, kir v' leti bolesni vse pretople pjazhe, inu pomije, more biti, savol tega kir prisadne bolezhne teh zhe v šhe hujšhi narede, se škodlive najdejo: pak tudi ne smę zelo mersla, al šhe frishno sajęta biti: kir skus to, vselej terbuhi otekó, inu se koker v' bobnarnizi napihnejo: ena skalena, al s' nekoliko toplim perdjavkam preparjena, inu mlazhna voda je takrat ner bolšhi.

Zhes bolezhno na herbti (§. 7.) zhes bedenze, inu zhes vun - spuhanje, al mehurje, kateri se tam vzhafih snajdejo, inu veliko mejin redkejsih, koker se meni, dobre snaminja so, je vmivanje, inu ribanje s' možhno okifano vodo, se v' en Firtel shtiri al pet Lotov kiflosti smesha, zelo toku dobro, de ne le samo tistti masuli v' en Firtelz ure zelo prejidejo, ampak tudi de na to zel herbət, ravno koker de bi bil s' vrelim kropam omovshan, gotak oshivlen, inu v' enu s'parjenu potenje prestavljen, kar k' lohkimu osdravlenju tiga brava grosovitnu veliku pomaga. Take sparjenja tudi takrat, kader bi na herbti, inu na lakatnizi nizh bolniga najdti ne blo, na mejiti vsih drugih odpelavnih, ojstrih, rudezho - delajozhkih, mehurje vlezhejzkih, gnoj, nategnejozhkih pc. svunajnih mitelnov, od katerih se she ne ve kaj so, se ravno sa to svetvujejo, kir to toku dobro spotenje naprej - perneso. Se morjo pak ti bravi skus dobro sapersete tople hleve inu s' zhes - pogerneno odejo pred svunajnim mrasam, merslo mokroto, vetrovni, inu sappe - skusvlezhenjam serbno obvarvati, sakaj to vse spotenje nasaj dershi, inu satorej k' bolesni

lesni na eno shkodljivo visho persadene. Je sizer ref, de mozhni simski mras na debelo shivinke bolesni nasaj dershi al vzhafih zelo potopi, al vunder refniza, koker fe je skufhna sgorej samerkala, vselej obstane, inu se le ozhe toliko rezhi, de mras, kir vse ispuhe po navadi debele sturi, inu is-potenje vse shivali nasaj dershe, tedej tudi toku dobro is-gnanje, koker tudi ras-letenje kushne materie tejshi naredi, satorej tudi nalesbo, inu ihtivilo tih bolnih pomanfha, ne pa, de k' bolshimo tih, katere so bolšen she nalesle, inu na nji bolne ratale, kaj persadene, inu k' njih osdravlenju kaj perpomore. Skufhna na sproti zelo ravno to skashe. Jest, inu moj prijatel, Dr. Schmid sma vselej vidila, de naji bolna shivina v' Engelhartstätten inu Lase, kir naf je potreba permorala, en zelo famozh leshez inu flabo opasen skeden sa en shpitav narediti, takrat, kader je en ojtnejshi mras ratal, al mersel veter pihal, kmalo je hujshi postala, inu teshej k' osdravlenju prifhla, koker per toplejshih, inu savetnih. Namerzh v' pervim pergodki se je sdelo, ravno koker bi zela grosa te bolesni sa toliko mozhnejshi na drob tiga terbuha planila, inu ga satoliko hitrejshi ras-derla, zhe

zhe vezh skus v'pihanje tih vetrov svu-
najne spotenje je ras-derto inu poman-
fhano blo. Is tega, se doli vsame,
de sa bolno shivino v' Jesen inu Simi,
inu per mokro-merslim vremnji sa
fuhe, zhiste, prezej prestorne, vunder
pak nekoliko tople hlëve, koker tudi
sa dohi ogrinala njih shivota, se more
fkerbëti.

§. 19.

Aku bi na tretí dan nobeno sna-
minje na bolshi (§. 16.) ne bilo spos-
nati, inu ti pergodki (§. 7.) vun s' filo
v' nemer terpe, kar vunder zhe se je
§§. 11. 12. inu 13. pisano; svesto dershalo,
se zelo malokedej, inu le poprejshni
samudi. Inu samijenim nuzanji, lete ar-
znije sgodi: toku je potreba, vlijake po
naprej pisanji §. 13. ner meju na pol
fhe en krat ponoviti, inu vezh klistir na
dan vsako od 1/2 Firkelna vode s' enim
lotam kiflosti sraven sparjenja (§. 18.)
nuzati.

§. 20.

Grosovitno, inu zelo nevarno per ti
bolesni je kader se boleznino v' vratú
(§. 7.)

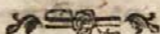

(§. 7.) perkashe; tukej je dobro samerkati, de vljanje se s'eno fkerbno, inu pozhafno visho sgodi, kir v'tim sapospadena shivina le zelo pozhafu inu tesko doli - poshera, inu se lohka, aku bi se filno, al prehitro vlivalo, nekoliko vlijaka v' dushk saleteti, shivino k' filnimu kashlanju permorati, al zelo na naglima sadushiti snalo, kar ne le samo per vlijanji s' folno kiflostjo, ampak zhes inu zhes per vsakim vlijaki bodi she toku na dolshen, v' letim stanu te shivine se sna sgoditi. Tedej se ne sme:

1) glava shivini prevezh v' kvishko vsdigniti;

2) arznija pozhafu, inu po majhenim, le toliku, kar na enkrat doli poshreti more, sdej nekej, sdej nekej notri vliti, inu sraven pogledati, al je doli posherla, inu dokler to ni, nasaj dershati.

3) Glava kmalo s'pustiti, koker hitru brav kashlat sazhne, inu ne dalej naprej jiti, koker de se je popolnoma fkaohlala.

§. 21.

Zhes leta pergodek posebej, inu zhes ta v' dufhki vnet prilad, kateri se skus is tegnen vrat, in glavo na snanje da, je puh od kadive solne kil'losti od velikiga nuza. Sa tega voljo jest en per-tenj, al sukneni blek premozhim, inu ga skus dve na roge pervesane shnorize pred nosnize te shivine obesim, vunder toku, de se fiej luft lohka vun, inu noter potegniti more, inu sraven s' letim tudi puh kadivniga bleka, kateri pak se vlak Firtelz ure na noviz omozhiti more, v' nos potegne.

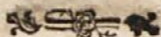
§. 22.

Sadnizh je she spre-vdarit, inu svetuvat, kaj se v' ti sadni, inu ner nevar-nisbi stopni letę bolesni (§. 9.) sturiti pusti, de bi se ena shivina, kir she s' smertjo rinja, zhe je mogozhe, she otęla, kar je sa ref se vezhkrat k' sa-zhudenju sgodilo, inu se skusiti more, bres de bi si vunder eno posebno veliko vudenje delalo, inu slasti per visoku breji kravi (§. 11.) k' opushenju §. 16. sapelalo. Aku je tudej se leto al skus, al bres svoje lastne saniker nost ti sgodi-
lo

lo, toku se morjo tudi ti ner hujfhi mitelni fkuſiti. Namerzh

1) ſe more k' vſakimu v'lijaku mejn vode inu vezh kiſloſti vſeti, poſtavim na po Firtelna, eden do poldrugi Lot, inu sizer leto s' ravno to poterpeſhlivoſtjo, inu ſkerbjo, koker §. 20. je rezheno, noter vlti, ſakaj tukej ſavol okerpne-nja tiga vratu, ſavol otekliga goltanza inn ſavol zelo teſhkiga, inu kaſhliviga dihanja komej poſherajo.

2) To noter - vlijanje ſe more vſake pol ure ponoviti, inu ne pred jen-jati, dokler ſhivina ſkorejſhe toliko ſolne kiſloſti, koker je §. 13. rezheno; inu v' pervih dnevih te bolesni je potreba blo, dobi, bres de bi ſe balo, de pervizh leto prevezh, al vagano bilo, kir tukej je ſhe toku vſe ſgubleno, inu le na to viſho ſe kaj dobi, al de drugizh goltanz al zheva od tega bodo nazhete, al prejedene (koker neſpametni menijo, kader per gori djanji zerk-nemih bravov otekle, inu priſadne zheva vidijo §. 10. kar jim, zhe bi ravno ſe pergodilo, ne bilo ſhkodljivo, kir ſkus to njih na pol mertvi ſtan ſe na novizh oſhivi.

3) Se more zev herbet od glave do repa s' shtir dela vode, inu en del kiflofti pridno, inu vezokrat vmiti inu ribati, inu kader rata gorák, inu sparjen, s' edim kotram pokriti, toku je enú dobro; zhe pa mersel, inu koker poprej ostané, enu flabo, inu k' sdravju superno snaminje.

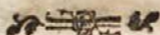
4) Tudi kliftiro se more vezokrat, inu mozhnejshi notri v'praviti skushat, inu sploh na to glédat, de se leti od skufhne, inu pameti poterjeni mitelni, kar je nar bol mogozhe, hitru nuzajo, kir odvrazhanje blishne smerti nobeniga sadershka ne pusti. Aku pak vuuder per vsm pomujanji fila bolesni si nje ofer ne pusti, odvseti, toku se vuuder nobeden pravizhen inu pameten zhlovek zhes nash dobrv mislen svet ne bo zhudil, kateri kir tukej je preposno prifhal, sa tega voljo, ni sa vsakokrat sanizhuvati, inu kateriga mi sami sa nizh majn, koker sa zelo gvishniga inu sa ner bolshiga vun damó, tedej vsakimu letiga kmalo, inu skerbno nuzati perporozhimo, Aku bi per enim pergodki, de je tam, al te skufhna s' kifloftijo fratala, visha, koku se je nuzala, koliko, inu kaj sa ena se je nuzala, zhas inu stopna te bolesni, v' kateri se je le she nuzala, inu vse druge

druge rezhi povedale, slasti koku se je shivina sraven dershala, toku bi belsó, vse kai drugiga vun-prifhlo, de se je namerzh povšod zhes eno, al vezh tukej naprej-pisanih regelz, ne nalash, soj robato kaj pregreshilo.

§. 23.

Lete negodni pergodki, al bodi na sastopnosti, al na samopashnosti, v' pre-
fkerblenji, al v' prehitrosti te bolesni
perpisani biti, bi morebiti se ner bol os-
dravili, aku bi se mogla skus kunsbno
vsajenje te kuge odverniti. Se prov
verjetno rezhi more, de ne bres maliga
prida vsajenje, inu vzeplenje s' nuzam
ta ravnu popisane vishe, shivino osdra-
viti, se pusti frezhno, vkup streniti;
letá sida svojo varnost, inu prid na hi-
terno nuzanjo, koker se hitro bolešen
pokashe: vuna pak naf bi varne sturila,
de ravno tajisti ras-lozhni hip se ne-
smę is ozhí pustiti, ja toliko vezh zelo
terdno, inu shę naprej porajtanu, s' vřo
perpravo se zhakati, inu s' filo prejeti
sna! to je en svet, kateriga žena shę le
skus skushne, inu vid more poterjena
biti

biti, aku njima koker ena naga misel
obstati.

§. 24.

De osdravlenje (§. 15. 16.) dobro
od rok grę, sturi tudi del dobra sorta,
mozh, inu druge lastnosti te nuzane ki-
flosti, pod katere jimenam vezhkrar,
koker sim shę na vezh krajih previshan
bil, ena ne prava, flaba, malo poma-
gliva, al ne prov perpravlena, kiflost
ie predaja, katęra tudi takrat, kader se
vle prov naredi, to vupano sdravje ne
sturi. Tedej se more nje dobrota, pre-
dem se nuza, po letih snaminjah skufiti.

1) More en mozhen, disheozh, le-
po kifli, ne shvepleni duh od sebe dati,

2) kader se flasba, odprę se more
videozhe inu mozhnu kaditi, inu zimer,
al hlev v' kratkim zhasu s' kifelo sapo,
katęra sraven namejsti drugiga kajenja
k' pobolsnanju hlevniga lufta flushi, na-
polniti.

3) Farba se more skusi svetiti, inu
zhista koker voda, al rumena od perme-
sha-

ſhaniga ſheleſa biti. Jeſt ſheleſo vſebi jimajozbe folno kiſloſt ſa bolſhi der- ſhím, inu puſtim v'nji, kader je zhiſto narejena, nalafh nekoliko ſheleſa ras- jiti, dokler od tegá eno motno rumeno, al eno volovo Farbo dati*)

4) Ni od ſhkode, aku je letà, ko- ker ſe v' ſhtazuni kupi, s' ne ras ſtav leno kuhensko ſmeſhana; ja zelo per vſakim vlijaki ſe ſna s' nuzam perme- ſhati.

5) Ona more en lot na en Firtel vode vſeta, vodj toku možhno en kiſel- ni ſmah dati, de ga zhloveſhki jeſik komej terpėti more.

6) Sadnizh more ona, kader ſe ne- koliku zhiſte kręde notri naſtęrshe, per- inu po vrenji s' tojiſto, ſvojo Farbo per- dershati, inu nobeno belo- teſtno goſho,
ka-

*) Vsemi na 4 Funte kiſloſti, 1 Quintelz ſpi- leniga, al bolſhi alkaholisiraniga prahu od ſheleſa, puſti ga v' njim per odma- ſheni Flaſhi odveſat, de ſe ta sraven is- pledení perſverkneni luſt ſna is- kaditi, inu obvari potęm to temno-rivavu ra- tano materijo, dobru ſamaſheno ſa nu- zanje.

katëra koker gips fovshijo s' vitriolskim oljam skaske, na dno glasha padsti pustiti.

7) Vďaka druga preflaba, vodëna kifloft, katëra nobeno sparizo vun ne mezhë; katëra malo, al zëlo nizh ne dishi, inu vodo v' rezheni mëri le malo okisa, leta k' nashimu pridu nizh ne velja, al pak se more trikrat, al shirikrat vezh notri dati.

§. 25.

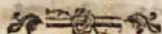
K' konzu se she nekatero opominjanje savol strëshbe, inu klaje te shivinë, katëra je bolësen al she nalësla, al shë bolna, al k' sdravlu nagnena, sem postávi. Letó je savol tega potrebnishi, kir k' frëzhnimu, al nefrëzhnimu osdravlenju po nashi vishi vse perdëne, od kmeta pak skori zhes inu zhes v' letim veliki, inu shkodlivi falerji se sturëe. Koker dolgo, jest ne pravim, ta bolëna, ampak shë videjozhe bolna shivina le kaj k' sebi vsëti ozhe, zhe ravnu she nekaterë dni ne preshëkie, toku vunder njih veliko jo s' gol flamo, inu sënam nabalhejo, bres de bi pomislili, de
shi.

shivina takrat teshej szera, inu vsako uro se hujshi pozhuti. Oni ne pomi-
flijo, de skus leto, bolešen gori jemle,
inu nje osdravlenje teshej rata, jalli
fo koker v' zelo sdravim stanu s' mitelni
te klaje nabafane. Na mejsti, de koker
kmet meni, na to visho, vbogi bolni
shivini dobro de, fe nje smert perbli-
shuje. Bres majnhenu muje fe lohka
prevdari, de ena taka nerodna pizha je
grosovitno shkodлива, fakaj

1) Ti oflableni shelodzi ne morjo
veliko, slasti terdiga inu subiga futra
szerati, ne dalje v' zheva spraviti: fo
tedej s' tim nabafani, prebafani, inu
grosno oblosheni: toku de, slasti ta
tretji shelodez al ta gosti vamp od sgol
nabafanja terd koker kamen, inu ras-
tegnen, fe snajde: satorej, fo tudi
te sraven lesheozhe pluzha, inu jetra,
ta med njimi ras-preshena koshiza stis-
nena, inu obloshena:

2) Pluzhniza sama na febi feboj
pernese, de ona pred vsim drugimi deli
posebno shelodze, zheva, pluzha inu
jetra prime inu satega voljo veliko
loshi rakaste naredi, vezh leti deli
she

šhe sraven skus nevumno futranje pre-
bafani so.

3) Te noter dane arznije, kir se kmalo v' velike, inu suhe pleve tiga vampa sgube, al tudi skus možno samafhen gosti vamp ne morjo predreči, ne morjo pomagati: tedej to vupano osdravlenje naprej perneft. Samerkej fi tedej vsaki koker eno poglavitno regelzo; de koker hitro se bolehnost samerka, inu med sazheto bolesnijo (§. 4. 5.) vfa terda, enu suha klaja se more popustiti, inu shivini pred inu med arznuvanjam (§. 13.) zelo nizh prusiga koker redek, s' nekoliko kuhensko soljò potrefen možni sok vezkrat naprej dershati. Šhe le ta treti dan po noter dani arzniji se sna ena terdnejšhi, vunder pak lohku prezerana pizha dati; postavim, sēlne perje, kuhana rēpa, al semlene jabuka, al Grundbir, s' nekoliko moke, al parjenjam obojena, inu posnejšhi tudi majhene pufhelze féná; dokler po dobleni mozhi to navadno futranje ipet se smē naprej - vsēti.

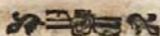
§. 26.

Kader shivina bolešen prestopi, zelo sheleno na jēd fili, inu aku se jem
prevezh

prevezh jęsti naprej - pološę, zelo lohka se prebashe. Ona je sraven napih-nena, hitro inu tesko sope, inu se vidi, koker de bi na novizh bolna. Od nizh drugiga leto sem ne pride, koker de je prevezh pizhe dobila, to savol she notri tizhejozhe slabosti tih shelodzov, in zhev, inu savol tih ne sa dosti možnih is - stajanih shofov se ne more zelo szerati, ampak notri jęsi, luft is vęshe, trebuh napnę, inu persi obvęshe. Tukej se ne smę solna kiflost nuzati, kir ona ne more bolni sturiti, ampak se morjo grenki mitelni, katęre szeranje povikshajo, pred se vęti, postavim tri do shtiri lotov Leziana, al pelinskiga praha, s' nekej soljo v' mozhnim fokn, toku dolgo, de spęt poshelenje na jed pride, notri vlivati, inu sraven shivina skus dvanajst, al shtiri - inu dvajset ur lakoto terpęti.

§. 27.

Kader se ena breja krava po prov pre-jeti arzniji (§. 15.) sizer veliko bolshi po-zhuti, al med bolshim, povęrshe, al sturi, inu savol tega na novizh flaba inu omed-leva rata, se tudi nobena kiflost ne nuzaj; ampak se sgol dobri fokn od moke, inu

parjenja s'grenkimi, szeranje, inu skus to
 famo mogozhno okerpnenje, pobolshnimi
 mitelni, koker Lezian, pelinski prah, stol-
 zhene brinje, i. k. t. ofhtupano dati.

§. 28.

Po ozdavljenji se godí, de shivina she
 dolgo zhafa kashla; letó pride sem od
 ostankov pluzhne flabosti, inu se ne
 sme s' shile pufhanjam, ampak s' tiji-
 stimi grenkimi mozhnimi sokami, slasti
 s' dobro, rejeno, lohku szeransko kla-
 jo, koker ovèš, jezhmènova resanza,
 sèno ner bolshi forte popolnoma v'sdi-
 gniti.

§. 29.

Druge mitelne, bodite od karkoli
 sa ene forte jest med bolesnijo, inu po
 bolesni al sa prevezh, inu sa preflabne,
 al zelo sa shkodlive dershim. K' tim
 pervim jest shtejem nuzanje prevese
 per turih, tovovje, mozhne v'ribanja,
 inu sto drugih, famo na sebi nedolsh-
 neh vunder pak preflabeh, inu savol
 sgub.

sgublenja tiga zhasa per nuzanji, saver-
shenih arznij: koker olje, strelni prah,
salpeter, inu vse forte juhe od Eibisha,
kamilz, repja, i. v. d. skus katerih nu-
zanje gvishno nekoli, zhe ravno v'zha-
fib vunder sraven slabo en brav je prozh
pershel. K' tim drugim rajtam jest po
shę narejeni skusni toku dobro shile pu-
fhanje, koker tudi vse drashiozhe, inu
ogrejozhe mitelne, postavim, Kastra,
Opium, dishezhe mitelne, koreninize,
inu is-shganne vode, vse forte, ka-
tere meni v' majhinim ograbku nekoli
niso pomagale, inu v' velikim ograbku,
vselej toku so shkoduvala, de se jih jest
koker same kuge bojim.

Taku delezh gre moj navuk: kateri
sna na dalej po vezh skushnih, inu
opravkih pobolshan biti, pa shę tudi sdej,
de si je ravno kratek, Gospodam arznu-
vavzam po desheli, Gospodarjam, inu
pristavzam goveje shivine v' eni teh nar-
hujshih deshelnih nadlog k' sadershanju
flushil bo! aku on koker jest vupam, le
polovizo te grosne skerbi od-vsame, ka-
tera leta Golpode per vun-vdarjenji leta
naloge objide, toku letęga misel, inu sil-
na moja shela je veliko del dosęshena:
sraven se tudi osnani, de jest po visokim
fkle-

sklepenji te vikhi Regierenge od 28
Listovnoja al Novembra 1801. vse-
lej veliko saloge te nar bolhi, prov
narejene, sheleso - vsebi dershejozhe,
inu s' kubensko soljò ras - stavlene solne
kiflosti perpravleno jimam, kolker je
eden potrebuje, inu jo, kolker eden
mifli veliko, al malo, funt po 45 kr. na
vse kraje poshlam. Napovedanje, de jo
kdo ozhe jimeti, se samu per meni, na
Dunaji v' zefarkim krajim shpitali v' Ra-
bengalle Nro. 360. v' drugim shptoki sna
gori dati.

P e r d j a v é k

Tudi v' Lublani, inu v' Ponovizhah
se per Gosp. Baronu Wolkenšperg,
Nro. 79. vselej nekoliko te arz-
nije sa 1 fl. sa funt dobi: bukvize
pa sa 15 kr Baronu Je sraven od
Doktarja Pisina, skus pisma nar
bol perporozheno, de se per leti
bolesni trikrat na dan sjutrej, opol-
dan, inu svezher okna samahiti,
vrata sapreti, en sen - kamen al kre-
salnik, koker se tudi per Savi naj-
dejo, ras - beliti, inu ras - beleniga
v'.

v' eni posodbi hitro v' hlev nesti,
 inu eno shlizo te arznije gori vlti
 inu toku gori inu doli po hlevi ka-
 diti. Skus letę se ta smradlivi luft,
 skus kateriga shivina ena od druge
 bolesen dobi, zhifti, slasti pak ta-
 ktat, kader shivina je samujena
 bila, inu zerknila: sakaj letá en
 zhas pred smertjo dobi drifko, kate-
 ra ne isrezheno smerdi, inu ta
 smrad zhe se hitro ne spuza, inu
 po hlevi ne pokadi, fhe tudi to
 sdravo shivino ofkverni, inu ona
 ravno to bolesen dobi.

Protokoll

al

Samerk zhes to s' folno kiflostjo obdelano na
Pluzhnizi bolne shivine v' Mannersdorfi
od 13, do 30 Grudna 1800.

H. sh. na Nro.	Jime Gospo- darja.	Voli	Biki	Kra- ve	Te- leta	Osdraulene	Zerknile.
----------------------	--------------------------	------	------	------------	-------------	------------	-----------

P r o t o k o l l

a l

Samerk teh v' Engelhardtstätten na kugi al Plunizhzi bolnih bravov v' tim fato narejenim
Spitali od 20 Kosaperfka al Oktobra do 27 Listovgnoja al Novembra 1801.

Dan zhes-vset- ja.	Hifhna Nro.	Voli.	Krave.	Telęta.	Dan od gospodarja na bolešen vundan.	Osdravlene puřhene	Zerknile.	Ponuzhani Loti solne kiflofi.		Dan zhes-vset- ja.	Hifhne Numero.	Voli.	Krave.	Telęta.	Dan od gospodarjana bolesen vundan.	Osdravlene.	Zerknile.	Ponuzhani Loti solne kiflofi.	
								sno- trej	svu- nej.									sno- trej.	svu- nej
<p>Je v' vfaki kraj to svoje postavit.</p>																			

Lublana ta 27. November 1801.

N. N.

P r o t o c o l l

The following is a list of the names of the members of the Society for the year 1851.
 Given in the order in which they were received.

No.	Name	Profession	Age	Place of Birth	When Received	By whom
1						
2						
3						
4						
5						
6						
7						
8						
9						
10						
11						
12						
13						
14						
15						
16						
17						
18						
19						
20						

M.

